

שני המכתבים שלהלן הינם מכתבים שנדפסים כאן לראשונה, שנכתבו ע"י שני גדולי ישראל לג"ר רבי ישראל יהושע הרצברג זצ"ל (תרנ"ג-תשכ"ז), רב ומו"צ בתל אביב, ומח"ס ברית כרותה ושם עולם. תולדותיו ופועלו הרב נכתבו בפתיחת ספרו "אבני שהם" על התורה (ירושלים תש"ס) ע"י הר"ד מנדלבוים שליט"א. המכתבים נמסרו מאת משפחת האייתן, ניני הגאון ר"י הרצברג זצ"ל, ותודתנו הרבה להם.

מכתב מאת הגאון רבי שמואל ברוך ורנר זצ"ל

אב"ד תל אביב¹

ב"ה, בני ברק אי אלול תשכ"ד

אורך ימים ושנות חיים יוסיפו מן השמים לאשר ברוחו פי שנים, הלכה ואגדה ודמטמרן ליה גליין, כבר קדשוהו שמים, רב חביבא, רב גובריה ורב חיליה, רב נהוראי שמאיר עיני חכמים, משרידי כנסת הגדולה הגאון האדיר מוה"ר ישראל יהושע הרצברג שליט"א, רב בקהילת תל-אביב רבתי ומחבר ספר ברית כרותה.

אחרי ד"ש הדרי"ג ביקרא דאורייתא וחיבה יתרה.

הריני להביע רגשי תודתי מעומקא דליבא על ספרי דבי רב דשדר לן הדרי"ג, ישר כוחו וחילו לאורייתא. ה"ה ספרו הבהיר ברית כרותה, פוס ממלל רברבנותא. הפליא עצה הגדיל תושיה בצוללו בשני מימי התלמודים ומעלה מרגליות נחמדים פלפולים נאים תאוו לעינים

1.. תרע"א-תשנ"ג, חדב"נ דמרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, ומח"ס משפטי שמואל. בתשנ"ו הוציאו מכון ירושלים ספר זכרון "מוריה" לזכרו, ובו נרשמו קורותיו ע"י ר' אהרן סורסקי נר"ו.

ולליבות חשוקים, משמחי אלקים ואנשים צדיקים, בנויים על יסודות הראשונים וידיו רב לו בסברא.

אין דורנו דור יתום כאשר זכינו שהדר"ג שרוי בתוכנו לתפארת לאורך ימים ושנים.

וספרו הרי טעון הלל וטעון ברכה. אשרי להדר"ג שלו ככה, ומה' ישא ברכה להמשיך בעבוה"ק מתוך שלוח נחת ומנוחה, להוסיף ולחבר ולהו"ל עוד ספרים חשובים להגדיל תורה ולהאדירה. עד כי יבוא שילה ובית בנה על תילה ולהסתופף בצילה.

בהורמנא דהדר"ג שליט"א הריני מציין הערה אחת שנתעוררתי מדי עייני בספרו דמר :

בסימן צ"ו האריך הדר"ג בחילוק בין מוציא למעביר ד' אמות ברה"ר, יש להעיר מדברי הרמב"ן כתובות לא הובא בשטמ"ק שם בסוגיא דמגרר ויוצא, דמוציא מרה"י לרה"ר עקירת רשות עקירה היא, אבל לא כן דעת הרשב"א שם דף ח שהקשה קושיא זו מאי שנא מזירזא דקני, עיי"ש. ולכן גם מה האריך הדר"ג בסימן צ"ו מענין מוציא מרה"י לרה"ר ועבר ד' אמות ברה"ר דהוי כהעלם דשם איסור אחד שהוא הוצאה האב, יש לדון דכיון דתוכן האיסורים שונה, דהוצאה העיקר עקירת רשויות משא"כ בהעברה וכמש"כ במה שהאריך הדר"ג בסימן צ"ח בשיטת רש"י דהעברה ד"א חייב אף במפנה חפציו וכו', וכמש"כ הכפות תמרים, לעני"ד דאין הכוונה דלא בעינן כלל מלאכת מחשבת במלאכת העברה, אלא דהמחשבה בהעקירה וההנחה אינה מעכבת כיוון דעיקר המלאכה הוא העברה, והעקירה וההנחה הוי כתנאי בהחיוב, וכעין דברי הרמב"ן הנ"ל. הערתי בקצירת האומר, וד"ל.

ואחתום במעין הפתיחה, לזכותינו בעוד חיבורים, וכל טוב ורב אונים ותפארת בנים, ויכתב ויחתם בספרן של צדיקים גמורים לאלתר לחיים טובים.

מוקירו

שמואל ברוך ורנן

מכתב מאת הג"ר צבי מרקוביץ זצ"ל

מרבני העיר רמת גן²

ב"ה, יום רביעי לסדר "ולבני ישראל היה אור", ג' שבט תשכ"ה
למעלת כבוד האי רב האי גאון, משרידי גדולי ישראל קדמאי של דור
הזה, המופלא ומפליא בעוצם בקיאותו, חריפותו ועומק חידושי תורתו,
וכו' וכו'

הגאון האדיר מוהר"ר ישראל יהושע הרצברג שליט"א

בעמה"ח "ברית כרותה" ו"שם עולם" ועוד

רב ומורה צדק בתל אביב יפו יצ"ו,

אחר דרישת שלום הדרי"ג בכל הדרת הכבוד וההוקרה.

התכבדתי ביקרת ספריו הגאוניים המופלאים, אשר הואיל בטובו
לשלוח לי. גליה לדרעיה ונפל נהורא ושנתגלה עתה גם לנו, גדלות
מפתיעה. עוצם בקיאות, חריפות ועמקות כוללת בכל מקצועות התורה.

והריני אסיר תודה על שכיבדני בספריו שהובאו לי אישית על ידי חתנו
היקר והנכבד מתושבי עירנו שהריני מעריכו ומקיים איתו קשר תמידי.
ועלי להתנצל בזה על אשר התמהמהתי בתשובתי, וזה באשר היה עז
חפצי לבוא בארוכה כראוי ולהעיר מה שחנני ד' בעייני בספריו הגדולים.
אולם מה אעשה כי בעוניי אני רואה כי עוד לא יצאתי ידי חובת העיון
בזה, ובאשר חרד הריני להתאחר עוד הריני בא עתה ולו בקצרה להודות
להדרת גאונו שליט"א ולצרף ברכת הוקרה והערצה.

והבוחר בתורה, בישראל ובציון בית חיינו יקיים בו הברית הכרותה
"ואני זאת בריתי וכו' ודברי אשר שמתני בפוך לא ימושו מפני זרעך וזרע

---

2. תרע"ח-תשס"ז, מח"ס "בנתיבות האמונה".

זרעך מעתה ועד עולם", וצדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה, ינוב בשיבה דשן ורענן עד כי יבוא שילה ב"ב, כאוות נפשו הטהורה בקודש וכעתירת הכו"ח בידידות ויקר לכבוד התורה, גדוליה ושומרי משמרתה
צבי בהגר"ש מרקוביץ
החופ"ק רמת גן.

ובאשר להיפטר בלי כלום אי אפשר,

הנה בין השאר למדתי ועיינתי בספרו סימן י"ג פרק ד', ובמה שעמד בהערה חדשה בדברי הרמב"ם ה' שבת פכ"א ה' ל"ו: "ומותר לאדם להעמיד בהמתו על גבי עשבים מחוברים והיא אוכלת", והרי גבי נזקין חייב בזה, ושיטת הרשב"א³ והרב המגיד⁴ דהוי אדם המזיק, ולשון הרמ"א חו"מ ס"י שצ"ד סע' ג: "ואפילו הפירות ברה"ר דהוי כמזיק בידים", ולמה בשבת מותר.

הנה בדעת הר"מ אפשר לומר דחייב מטעם גרמי, וכמו דאיירי הר"מ בהלכה לפני זה (פ"ד ה"ב) בפורץ גדר לפני בהמת חבירו.

ועוד נראה לענ"ד ליישב דמעמיד הוה אמנם מזיק בידים אבל לא הוי כתלישה בידים, דמעמיד נחשב שאיבד את הקמה ע"י העמדת הבהמה אבל אין להחשיב את תלישת הבהמה כתלישת האדם ואין כאן מלאכת שבת⁵.

ולעצם דברי הר"מ פ"י מהל' שבת ה' כב: "המשלח כלבים כדי שיצודו והיה הוא רודף אחר הצבי וכו' עד שמגיע הכלב ותפשו", ועמד הדרת גאונו שליט"א שם דהרי זה גורם. בפשוטו י"ל שכן דרך הציידים וזהו

---

3. ב"ק נו, ב.

4. ה' נזקי ממון פ"ד ה"ג.

5. כע"ז כתבו בשו"ת שו"מ (מהדורה ו' ס"י נג) ובחזון איש (ס"י לו סע' א) שלגבי

שבת פטור מפני שסוף סוף גופו נח.

6. וז"ל שם: המשלח כלבים כדי שיצודו צבאים וארנבים וכיוצא בהן וברח הצבי

דרך המלאכה, וכן כתב במשנה ברורה ס"י שט"ז ס"ק י ובשעה"צ שם ס"ק יג. וכמו בזורה דחייב בשבת אף דהוי גרמא⁷ דדרך המלאכה בכך וכשיטת הראש בב"ק שם⁸, אבל במלאכות אחרות פטור בגרמא בשבת וכסוגית הגמ' שבת קכ: "לא תעשה כל מלאכה, עשיה הוא דאסור, גרמא שרי". אמנם בפריסת מצודה משמע פשטות שיטת התוס' שבת י"ז ע"ב⁹ דדוקא אם בשעת פרישתו ילכוד, וכפי שנקט המ"א ס"י שט"ז ס"ק ט, אולם זה לא מוסכם, ויש שיטות שגם אם ילכוד לאחר זמן ג"כ חייב אף דהוי גרמא כי זה דרך מלאכת צידה, והחזון איש או"ח ס"י לו רוצה גם להעמיס כן בדברי התוס'.

וכבר אפשר להעמיס את הנ"ל בדברי כבוד תורתו שליט"א שם.

ואומר עוד פעם שלום לתורתו וכל אשר אתו

צבי מרקוביץ

החופ"ק רמת גן

מפני הכלב והיה הוא רודף אחר הצבי או שעמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפשו הרי זה תולדת הצד וחייב, וכן העושה כדרך הזו בעופות.

7. ב"ק ס, א.

8. רא"ש ב"ק פ"ו סוף ס"י יא.

9. ד"ה אין פורסין.

הערת הגרד"צ הילמן זצ"ל

לגבי שינוי ממנהג אבות לחומרא בזמן ההרחקה בין בשר לחלב

א. תולדות הגרד"צ הילמן

ביום כ"ז אלול התש"ע נפטר בבני-ברק הגאון רבי דוד צבי הילמן זצ"ל. הגרד"צ הילמן נולד בשנת תרפ"ו בירושלים למשפחה חב"דית, למד בישיבת פוניבז' והיה מתלמידי מרן החזון איש. הוא ההדיר ספרי ראשונים רבים, היה מעורכי מהדורת ר"ש פרנקל של משנה תורה לרמב"ם, וחבר מערכת באנציקלופדיה התלמודית¹. אנו מדפיסים בזה מכתב הערה שכתב לרב עמיחי ישראל כנרתי, ויהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה של הגרד"צ.

ב. הרקע למכתב

בחוברת הכי איתמר ח"ג (שנת תשס"ח) נדפס מאמר של הרב עמיחי ישראל כנרתי שליט"א על סעודה שלישית, ושם, בעמ' 91 הובא דיון האם אפשר לשנות מנהגים לחומרא. במסגרת הדברים הובא המקור הבא מדברי הגרא"מ שך זצ"ל, ראש ישיבת פוניבז' וזקן ראשי הישיבות:

"אחד מתלמידי שאלו בדבר משך המתנה בין בשר לחלב. בקטנותו הורגל להמתין ג' שעות כמנהג אבותיו שבאשכנז, ועתה חפץ הוא לקבל על עצמו המתנה של ו' שעות. הראוי לו לשנותה אם לאו?

השיבו הגרא"מ שך זצ"ל: "אל לך להחמיר יתר על המקובל לך מאביך. אין לשנות מנהג אבותיך כלל וכלל!". (י"שורי מנהג אשכנז", הרב המבורגר, ח"א, עמ' 18, הערה 8).

---

1. כתבנו את קיצור תולדותיו ע"פ מאמרו של הרח"ג דוד דבליצקי שליט"א (בנו של מרן הגאון רבינו שריה דבליצקי שליט"א), בכתב העת ישרון כד (ניסן התשע"א), עמ' תתיג.

ג. הערת הגרד"צ הילמן

הגרד"צ הילמן שלח לרב עמיחי ישראל כנרתי שליטי"א את המכתב הבא²:

ד' תבוא תשס"ט

....

בענין המתנה בין בשר בחלב איני מאמין במ"ש בראש עמ' 92 שכך הורה הרב שך. לענ"ד או שהכל בדוי (כהרבה סיפורים בשמו)³, או אפשר שהורה כך מ"טעמים פדגוגיים"⁴, כגון בחור צעיר שהוריו אנשים תמימים וישרים ואינם תלמידי חכמים, וכל חומרא ומידת חסידות וכיו"ב שהביא הנער מן הישיבה ונהג בה העליבה אותם⁵ (לאפוקי הורים בעלי רמה והשגה המתפארים: בננו נמנע מלאכול בביתנו ונעשה חסיד גדול ומקפיד בדברים שלא הורגלנו בהם).

ודע, שישנם היום בארצנו אלפים שאבותיהם וזקניהם מעולי אשכנז הממתיינים שש שעות אע"פ שאבותיהם המתינו שעה אחת⁶.

אגב, איתא בגמ' שאמר חכם אחד "אנא לגבי אבא חלא בר חמרא", שאבי לא אכל גבינה ביום שאכל בשר עד למחרתו, ואני ממתין רק מסעודה לסעודה. וידועה השאלה ששואלים, ההיה אותו חכם זללן גדול כ"כ שלא יכול להתאפק מלאכול גבינה עד למחר? וידועה תשובת

---

2. ההערות למכתב הן של המערכת.

3. כוונתו לתופעה נפוצה, של תליית סיפורים ואימרות, שלא היו ולא נבראו, בגדולי ישראל, על דרך – הרוצה להיחנק יתלה באילן גדול. כמוכן, שאין כוונתו לומר שהרב המבורגר שליטי"א בדה את הסיפור, חלילה, אלא שמישהו עשה זאת, והרב המבורגר הדפיס את הסיפור כפי ששמע ממקורותיו, ולא ידע שאין שחר לסיפור.

4. זאת אומרת – חינוכיים.

5. מפני שהם מרגישים שנראה מכך כאילו הבחור מתגאה בצדקותו מול הוריו, ומערער על יראת השמים שלהם.

6. וכך היה מורה מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל ליוצאי גרמניה, להמתין שש שעות, אא"כ יש חשש יוהרה ומחלוקת (קיצור שו"ע על הלכות בשר בחלב של הר"א פפויר זצ"ל, ח"א, פרק י, סעיף טז).

חכמים החסידיים ובעלי המוסר: כדי לנהוג חומרא (שלא מן הדין) צריך להיות "בעל מדרגה", ואני עדיין לא זכיתי להגיע למדרגתו של אביל.

תתברך בכוח"ט אתה וביתך וכל הנלוים עליך

דוד צבי הילמן

---

7. אחרת, תהיה החומרא בבחינת הנהגה חיצונית בלבד, ללא כל קשר ליראת שמים. כמובן, שבדברים שהם חיוב מעיקר הדין, על האדם לנהוג בהם ללא קשר למדרגתו הרוחנית.